

Hámori Péter

A SZTÁLINISTA TÁLTOS

Szürreális utazás a háborúra készülő Észak-Koreában

„Mi vagyunk a világ legboldogabb gyermekei.” A kép úgy 15 méter széles, 4-5 méter magas. Rajta ragyogóan süt a nap, két gyermek hasal a fűben, egy kisfiú és egy kislány. Utóbbi mellett egy (majdnem) Hello Kitty-s szütyő, rajta zavarbaejtően ronda nyúl, a fiú előtt iskolatáska, s mindketten boldog mosollyal tekintenek a jövőbe. Természetesen mindketten úttörőnyakkendőben. A képet rejtett reflektorok világítják meg, a mennyezetről pedig kristálycsillárok lógnak. Aztán befut a piros-fehér festésű metró és kitakarja a képet. Nem: nem Moszkva és 1960, hanem 2013 és Phenjang.

* * *

Amíg taníthattam, diákjaimmal gyakran osztottam meg kételyeimet arról, hogy a történelem tudomány-e egyáltalán. Hiszen könnyű a fizikusok, kémikusok dolga – illetve azt hiszem, manapság semmiféle értelmiségi dolga nem könnyű sem Magyarországon, sem Európában –; az ő szakmájuk ugyanis megengedi azt, hogy „lecsekkolják” az eredményeiket. Megpörgették a dróttekeresztet a mágneses térben, és áram jött ki a drótok végén. Aztán megint elvégezték a kísérletet, és az eredmény ugyanaz lett. Bárhányszor – ugyanaz. Ha nem, egyértelmű volt, hogy tévedtek. De még a rokonszakma művelője, a szociológus is: bár emberekkel dolgozik (és jó esetben nemcsak a nyomorúságot látja, hanem igyekszik megoldást is mutatni), megteheti, hogy visszamegy, és újra felteszi a kérdéseit. Visszaigazolást kaphat, és ha igényes, kap is arról: igaza van-e. A történésznek meg ott van az intuíció, meg a hit, hogy igaz, amit leír.

Ha lenne időgép, az persze egész más helyzetet eredményezne, de tudjuk: ez az eszköz eddig csak regényírók fantáziájában létezik.

Ám nem: néhány hete, Phenjang egyik metróállomásán állva (a nevét nem sikerült megtudnom) rájöttem: *van* időgép.

A szerelvény a net szerint német gyártmányú volt. Ez akár igaz is lehetett: nagyjából a gödöllői HÉV 1970-es évekbeli NDK-s gyártás- és formakultúráját hozta. A két nyilvános mellett állítólag létezik több különvonal is, ahol csak a párt- és katonai vezetők utazhatnak, illetve csapatszállításra használják őket. Akár ez is igaz lehet.

Mint bármi, ami ebben a különös országban van. Amelynek a fővárosának közepén ott áll a Ryugyong Hotel a maga 105 – nem tévedés: százöt! – emeletével. A legfelső 5 szint étterem, és forogni fog a tűhegyű piramis tetején, ha azt a Marriot 25 évnyi építkezés, húsz évnyi leállás és három évnyi alkudozás után tényleg megveszi, és egyszer elkészül. És amivel szemben ott virít egy óriásplakát, mely valódi, észak-koreai autó vásárlására biztatja a helyi polgárt. A kocsí amúgy egy '90-es évekbeli Fiat-modell (eredeti neve Siena). Európában

tökéletesen sikertelen volt, talán ha pár tízezret adtak el belőle, de Dél-Amerikában meg a harmadik világ pár országában majd' egymillió darabot gyártottak licenclen. Hogy az észak-koreaiaknak megfelel-e, azt nem sikerült kideríteni; tudniillik párnapos ott tartózkodásunk alatt, a csoport amúgy személyes használatú, természetesen sofőrrel „felszerelt” kocsijain kívül személyautót legfeljebb ha százat láttunk... (Sajátos módon azok jelentős része többé-kevésbé új és többé-kevésbé luxus Mercedes volt, ami a társadalom meglehetősen magas életnívójáról árulkodik. Pontosabban a társadalom egy részének. Egy nagyon kis részének.) A „népautónak” szánt Fiat még nagyobb ritkaság: Ingen Schenau koreai autógyártásról szóló könyve szerint 2005-ben összesen 400 példány gördült le az – eddig – a déliekkel közösen fenntartott nampói különleges gazdasági övezet gyárának szalagjáról. A német szerző szerint a hadsereg Mercedes-Benz/SsangYong terepjárói is ott készülnek, melyekből néhány igen csúf, metálszínű civil példányt is lehet néha látni. Ezekkel a meglehetősen ritka személykocsikkal szemben a villamos- és troliközlekedés igen sűrű: az áramot ugyanis szénből és vízierőművekkel termelik meg. Az emberek többsége azonban gyalog jár; a tömegközlekedés valószínűleg elég drága, de erről nem sikerült megbízható információt szerezni. Tipikus közjáték: szerettem volna felszállni egy ránézésre a hatvanas évek elején gyártott Skoda trolira; a válasz nem kategorikus tiltás volt, hanem csodálkozó kézrebbenés: „De uram, miért akar trolin utazni, ha itt az Önnek szolgálatára álló autó?” Hát nem utaztam trolin...

Az autóreklám-plakát ma már talán nincs ott. Két nappal azután, hogy felszálltunk az Air Koryo gépére – talán pár évvel lehetett csak idősebb e sorok írójánál, csakhogy a 45 év egy történésznél nem kor (legalábbis szeretném remélni), de egy repülőgépnél matuzsálemi –, drámai változás történt Phenjangban. Illetve: a nyugati sajtó szerint drámai. Az addigi mosolydiplomáciát ugyanis haragos és háborús retorika váltotta fel. Ez azonban csak Európában és Amerikában okozott megrázkódtatást a külügyérek (és talán néhány vajtfülű újságolvasó) számára. Koreában valószínűleg semmi meglepetést nem okozott. Éspedig három okból.

Az egyik, és legfontosabb, hogy az észak-koreaiakat gyerekkoruktól háborúra készíti fel a rendszer. A háború, a mindenki által elkerülhetetlennek vélt, és nyilvánvalóan győztes háború léghőre több mint hatvan éve mindennapos része a családok és általában az emberek életének. Ráadásul nem is a legrosszabb forгатókönyv. (Csak egy példa erre: az észak-koreai fővárosban nem láttam testes vagy akár csak pocakos embert. Amikor azonban elvittek egy laktanyába, a tisztek és a közkatona között láttam ilyeneket, bár nem sokat. Amikor megkérdeztem a velem szemben ülő tisztet, hogy kérdezhetek-e a sorkatonáktól is, még a tolmácsnőre sem volt szükség. Az akkor még érvényes mosolydiplomácia jegyében széttárta a karját, és annyit mondott: bárkivel. A kiskatona, akit megszólítottam, elmondta, hogy kilenc és fél éve szolgál. Elrettenésemet látva megnyugtató, hogy már csak négy hónapig; aztán hozzátette: mert itt olyan jó – miközben sóvárögva nézte a savanyú rizst és szárított halat az asztalon...)

A másik ok, ami miatt a koreaiakat nem lepte meg a Vezető hangváltása: alig tudhattak róla valamit. Mielőtt valaki a cenzúrára gondolna – bizonyára van ilyen, de nekünk nem derült ki sem mértéke, sem hatékonysága, bár nyilvánvaló, hogy mindkettő közel száz szá-

zalékos –, sokkal inkább a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság fél évszázadnál hosszabb ideje hivatalos állami ideológiája juthat eszünkbe. Tulajdonképpen egész „turista-utam” ennek volt köszönhető. Mintegy fél évvel ezelőtt kedvelt zuglói kiskocsmámban egy nyugalmazott ezredes barátom kezdte el mondogatni: Péter, magának meg kell ismerni a Dzsucét. A bácsi arról győzködött, hogy a Koreai NDK nem marxista állam, és a Dzsuce távol áll a marxizmustól.

S valóban. Utunk során – négy és fél nap, meg még kettő az utazásra – több előadást hallgathattunk meg erről az eszméről. Egyik sem volt kötelező, de felkészítóm – a Magyar Néphadsereg nyugalmazott sporttiszte – figyelmeztetett arra, hogy Észak-Koreában két dolog tilos: nemet mondani – és udvarolni... Az előadásokból kiderült, hogy a Dzsuce fura keveréke a marxizmusnak, melyre gyakran hivatkoztak (ám nyomát fellelni nem nagyon sikerült), a kereszténységnek és a buddhizmusnak. A Dzsuce elkészítéséhez azonban még két fűszert is felhasznált a Nagy Vezető az 1950-es évek végén, amikor még versenyzett az állam ideológiájában ez a koreai tan és a „vegytisztá” marxizmus. Az egyik az önellátás gondolata, amely országos és személyi szinten egyaránt érvényesül a mai napig. Ennek ugyan ellentmondani látszik, hogy a „blokád” szót – azaz a három „Sátán”, Amerika, Japán és a déli szakadárak szankcióját – legalább ötszázszor hallottam kimondani a pár nap alatt, a helyiek ezzel próbálták magyarázni letagadhatatlan ellátási problémájukat. Az önellátás megfellebbezhetetlen és megkérdőjelezhetetlen tana mellett ugyanis a Koreai NDK határozottan törekszik – vagy legalábbis néhány hete még határozottan törekedett – a gazdasági nyitásra. Ha minden Phenjang tervei szerint alakul, személyautógyárunk első külföldi szalonját hamarosan megnyitják Prágában... A külpiaci nyitásnak egyszerű oka van, Észak-Koreának a szénhidrogének kivételével minden ipari nyersanyaga megvan: szén, vasérc, színes-, sőt nemesfémek. Azonban élelmiszerből behozatalra szorul: évszázadok óta a déli tartományok látták el rizszel, gabonával és az egyébként nagyon ritkán, kis adagban fogyasztott hússal északot. (Megjegyzendő, hogy éhezéstről nem találtam nyomokat, de Phenjangban élni kiváltság. Ott valóban tűrhetőnek látszik a közellátás, nagyjából Nicolae Ceaușescu kora-nyolcvanas évek Romániájának a szintjén, azt leszámítva, hogy bolt előtti sorokat nem láttunk – vagy csak nem mutattak. A vidéki helyzetről nem sikerült tapasztalatot szerezni.)

A Dzsuce második, a marxizmusba nem igazán beilleszthető eleme a fékevesztett nacionalizmus, ami újra csak Ceaușescut idézi fel. Különbség azonban az Amerika- és Japán-ellenesség. Az említett autóreklám-óriásplakáton jobboldalon ott állt a Fiat (helyi nevén *Hwiparam*), a másik oldalán egy hős koreai partizán dőfött halálra egy japán katonát. A két elem jól kiegészítette egymást. A cél ugyanis nem az autókereskedelem fellendítése volt – napi kb. 2, azaz kettő autó gyártása egy 22 milliós országban, ha lehet hinni az ellenőrizetlen híreknek –, hanem a nemzeti büszkeség erősítése. Ennek pedig szerves része a minden pillanatban nyomon érhető USA- és Japán-gyűlölet. Sajátos módon az utóbbi nem a világháborús japán kegyetlenkedésekkel indokolják, melynek során több tízezer koreai nőt és férfit gyilkoltak meg a japánok, vagy tettek rabszolgává (a nőket jellemzően szextrabszolgává is). A múzeumokban ugyan állandóan visszatérő téma a minden eszközzel folytatott felszabadító harc – láttunk egyebek közt facsovű (!) ágyút is –, de a legnagyobb

sérelemként a japánok 1951–52-es visszatértét emlegették. A koreai háború alatt ugyanis a nyugati szövetségesek meglehetősen és fölösleges hibaként egy pár száz fős japán kontingenst is bevetettek. Arról, hogy az északiak oldalán több százezer kínai „önkéntes” is harcolt, sem a múzeumok, sem az azokat bemutató kísérők nem akartak tudni.

A harmadik, marxizmustól eltérő, bár néhány – sok – szocialista rendszerbe beilleszthető eleme a Dzsucénak a feltétlen vezér-tisztelet. Ebben azonban néhány éve sajátos változás állt be. A szállodában tanulmányozhattam magyar nyelvű propagandaanyagokat is, melyeket jellemzően a hetvenes–nyolcvanas években adtak ki. Ezekben Kim Ir Szün (az orosz átírásból magyarítva mi inkább „Kim Ir Szen”-ként ismerjük) örökös elnökként, a Legfőbb Bölcsesség Letéteményeseként (és így tovább) szerepelt, aki nélkül a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság nem létezhetne. Ám néhány éve, valamikor Kim Dzsong Il halála után az unoka, a Legkedvesebb Vezető (mosolyogni még nemigen látta senki) hatalomralépte után a retorika kicsit megváltozott. Habár a reinkarnáció szót következetesen kerülik, a párt- és állami propaganda gyakorlatilag a Nagy Vezető újjászületésének tekinti az unokát: Kim Ir Szün bölcsessége, ereje, határozottsága benne teremődött újjá. Hogy mindez engedmény-e az országban meghatározó, bár látni nem látható buddhizmusnak, vagy annak mindössze manipulatív átvételéről van szó, egyelőre eldönthetetlen. Hasonlóan a kelet-európai kommunista rezsimekhez, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság sem nélkülözi a kvázi vallásos elemeket, a történelmi vallásokra emlékeztető, kötelező rituálékat. (Megjegyzendő, hogy a nagyon kisszámú külföldi vendégre ezeket nem parancsszóval kényszerítik rá: az iker-aranyszobornál, Kim Ir Szün és Kim Dzsong Il gigantikus emlékművénél csak „felajánlották”, hogy helyezzek el egy – vendéglátóink által azért gondosan előkészített – virágcsokrot.) A rituáléknak része az önkéntes munka, a *csollima* is. A szó eredetileg egy 1000 mérföldet egy lépéssel megtevő, mitikus lovat, a koreai népmesék és hagyományok táltosát jelölte. Mára azonban annak a jelképe, hogy Észak-Korea egy lépéssel „lépi le” minden téren, így iparban, mezőgazdaságban, életszínvonalban nemcsak déli ellenfelét, hanem Japánt és Észak-Amerikát is.

Hogy minderről mit gondol a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság lakossága? Erről valószínűleg soha nem fogunk megtudni semmit. Az elzárkózás a látogatótól teljes. Étteremben a helyi lakosok (akikről nem lehet eldönteni, milyen szűrőn kellett átmenniük, hogy a messze Nyugatról érkezett vendég melletti asztalnál ehessenek – vagy egyáltalában ehessenek?) szigorúan maguk elé meredve kanalazták ételüket. Csak időnként tűnt fel, hogy szigorúan a szemük sarkából sandítva, fejüket nem moccantva bámulnak ránk. A televízió napi pár órán át sugárzott, azonban adásidőben vendéglátóink mindig programot, operát, színházat, vacsorát kínáltak, így nem lehetett rálátni arra, miként adnak hírt a külvilágról. (A szállodában bejött a CNN – de szigorúan hang nélkül. Tipikusan phenjangi megoldás: végül is nem mondhattuk, hogy nincs kapcsolunk a külvilággal. Volt net is, de a BKV menetrendi oldala több órán nem töltődött be.)

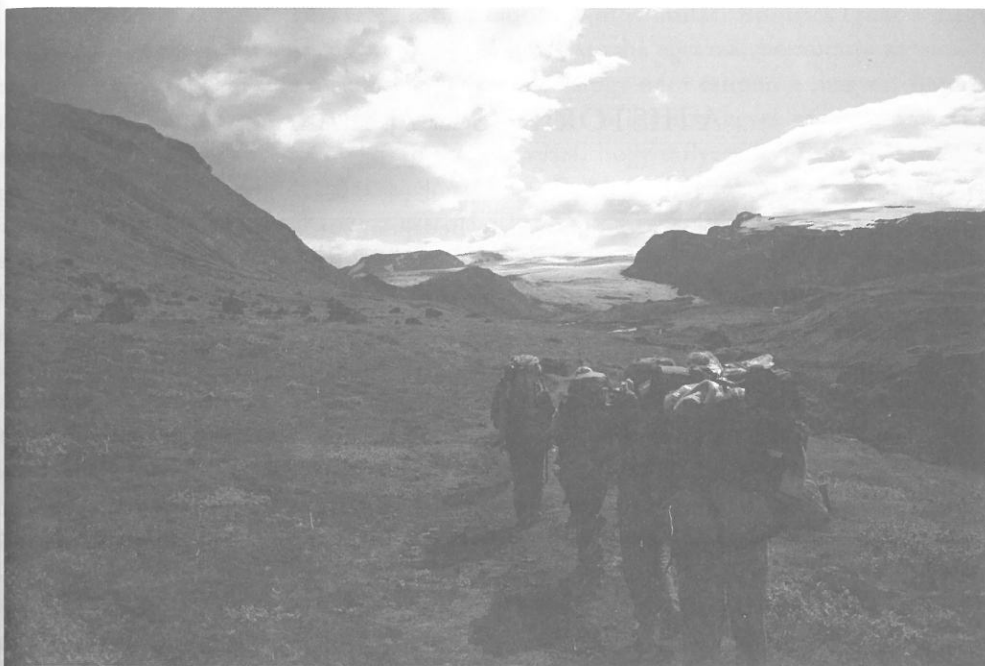
Végezetül az egyetlen „kisiklásról”, amit az egyik kísérőm követett el, és amelyik talán választ ad az imént feltett kérdésre. Az egyik napon – kérésemre – elmehettem egy élelmiszerboltba, melynek kínálata a nyolcvanas évek közepének nyomorúságos Romániáját idézte. A polcok tele voltak, csak éppen egyforma, meghatározhatatlan tartalmú egyen-

csomagokkal. A körülbelül 80 dekásnak kinéző lepénykenyér (északon kevés a rizsföld, inkább kenyéren él a lakosság) átszámítva két forint körüli összegbe került. Ez azonban a jegyrendszer ismeretében és a fizetések ismeretének hiányában nem mond semmit. Megkérdeztem a kísérőmet, mennyi az átlagfizetés. A válasz tipikus volt: „Uram, a Legkedvesebb Vezető, a Párt és a Dzsuce gondoskodik a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság minden állampolgára esetében arról, hogy jusson számukra elegendő kalória, vitamintartalom, ruházat, lakás és megfelelő egészségügyi ellátás.” Nem tudtam megállni a választ: „Asszonyom, őszintén sajnálom, hogy magam nem vagyok a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság állampolgára.”

A válasz enyhe mosoly volt. Az egyetlen, amit felnőtt arcán a négy és fél nap során láttam.

Embermagasságú tábortűz Sártványpusztán (2012)

Magyar cserkészek túráznak Izlandon, Laugavegur közelében, a 2009-es európai roverdzsemporít követően

Tábori őrtnornyot kötöző cserkészek Balatongyörök közelében (2009)